

Jókai Mór: Az arany ember – jellegzetes motívumok

Bevezetés: Jókai regényírói művészete (lsd. füzet)

Az arany ember társadalomrajz a kapitalizálódó Magyarországról.

PÉNZ (A harmónia megbomlásának oka a pénz.)

-**Timár Mihály (arany ember):** Alulról felemelkedő hős. Csalással alapozza meg gazdagságát: Ali Csorbadzsi kincsét megtartja. Miközben társadalmi és anyagi státusza emelkedik, a legfontosabbakat elveszíti. Veszteségérzete Timéához fűződő kapcsolatában jelenik meg leginkább, melynek egyaránt része a büntudat és a boldogtalanság. Mindezt fokozza kettős életének kialakulása, illetve Noémivel való kapcsolatának elrendezhetetlensége.

Gazdagsága ellenére szociális érzékkel megáldott, jótekonycodó, nagylelkű: „a város szegényei számára kórházat alapított, a protestáns tanodában ösztöndíjakat tűzött ki (...) péntek napon utca hosszat állt házáig a koldusnép (...) S nagy híre járt, hogy amely hajóslegénye a vízbe fulladt, annak az árváit ő nevelteti fel, s özvegyének évdíjat fizet.”

A regény olvasható a Midas-mítosz újraírásaként: New York-i fordításban „Modern Midas”. (Az a Midász, akinek a kezében minden arannyá válik):

A mítosz szerint Phrügia élvhajász királya, Midasz a mindig ittas Szilénoszt részeg álomba merülve találta rózsakertjében. A király felismerte benne Dionüszosz öreg nevelőjét, illő fogadásban részesítette, tíz napon át megvendégelte, majd visszakísérte a bor és mámor istenéhez. Dionüszosztól azt kérte jutalmul, hogy minden változzék arannyá, amihez ér. De a terített asztalon az étel és az ital is arannyá változott, így a király belátta, valójában szegényebb lett a koldusnál: még éhét és szomját sem enyhíthette. Könnyörgésére Dionüszosz megszabadította az „áldástól”: meg kellett mosdania a Paktosz folyó forrásában, hogy megtisztuljon ostoba vétkétől és az átkos ajándéktól. Midasz attól fogva meggyűlölte a gazdagságot, egyszerűen élt, és erdőn-mezőn vándorolva tisztelte Pánt, a természet és a termékenység istenét.

Az első Midas-történetre utal az, hogy Timár „amihez hozzányúl, az arannyá válik, amit ő megkezd, az aranybánya.”

Történt később, hogy egy kis-ázsiai pásztor versenyre állt ki a művészetek istenével, és azt állította, hogy az ő furulyázása sokkal szebb Apollón lantjátékánál. Mivel a király pásztora volt, Midaszt kérte fel döntőbírónak a zenei versenyben. Midasz pásztorát ítélte győztesnek, mert jobban tetszett neki az ázsiai pásztorfurulya, mint a görögök lágy lantmuzsikája. Apollón bosszút állt: a pásztor megnyúzta, Midasz királynak pedig számárfület növesztett. Midasz rejtegette szőrös, nagy fülét, de borbélya előtt le kellett vennie süvegét, így az megtudta a nagy titkot. A király dúsán megajándékozta, hogy hallgatásra bírja. A borbély szeretett volna hallgatni, hiszen a király bőségesen megfizette, de a titok kikíváncozott belőle. Kiment a mezőre, gödröt ásott, abba súgta bele, hogy Midasz királynak számárfüle van, majd betemette. Azt hitte, hogy ezzel a titkot mindörökre eltemette. A gödör fölött tavaszra kinőtt a sás, levelei minden kis szellőre megrezegték, és susogni kezdték: Midasz királynak számárfüle van. Így aztán az egész ország megtudta Midasz király szegényét.

„Hanem hát a senki szigete körüli nádas nem beszél, mint Midás király borbélyának nádja.”

A második Midas-történet Timár titkára, a senki szigetén Noémival és Dódival való másik életére vonatkozik, mely sérti a társadalmi és erkölcsi normákat. Timár boldogságvágya és teljességre törekvése miatt képtelen lemondani életének erről a részéről. (De! Athalie leleplező vallomása - a Szent György-kép rejtélyéről szóló levél.)

Belső értékei, erkölcsi jósága a senki szigetén élt életében öltenek testet.

-Brazovics Athanáz: pénzéhes, komáromi nagykereskedő, az üzletben könyörtelen (Isd. Terézának sorsa) és tisztességtelen, kilesi üzletfeleit a titkos kamrából, a Szent György-kép mögül. A Szent Borbála tulajdonosa, Timárral sokszorosan akarja megfizettetni a hajó elsüllyedéséből lett kárát. Timár munkaadója, később irigykedő vetélytársa, Teréza családjának egyik tönkretévője. Timár a földfölvásárlási akcióval tönkre teszi, majd árverez a házára, hogy Timéának adhassa saját magát férjének ajánlva. Brazovics sorsa, bukása (és családjának bukása) jelleméből fakad.

-Kacsuka Imre: Timár iskolatársa volt, őrnagy. Timéa szempontjából vetélytársak. Athalie-val való házassági tervét az érvényesülés eszközeként tekinti, könnyedén lép vissza Brazovics halálakor.

-Krisztyán Tódor: jelleme, származása, körülményei folytán gazember. Krisztyán apjáért vállalt kezességet korábban Teréza mama férje.

HOLD

-A vörös félhold fényénél (égitest) meglátta a kincset tartalmazó zsákon a festett vörös jelet (török félhold).

-,„Mereven bámult ki az ablakon besütő holdra. Annak ismét mintha szeme, szája volna, ahogy a naptárban festik, s mintha beszélgetésbe elegyednék a halandó emberrel.” - Timár belső vitája a kincs megtartása mellett (metaforikusan a Hold kísértő énjének szólama) → kísértés szimbóluma.

Amikor Timár a kincs megtartása mellett dönt, sötét lesz – morális értelemben is: Tolvaj vagy! – szól a belső hang. (Menti-e Timár szándékát, hogy a kincset feltehetőleg összerabolták, vagy hogy Brazovics esetleg elsikkasztja? Felmenti-e őt, hogy senki nem tud róla? Felmenti-e őt, hogy szerelmes Timeába, s hogy valójában őt akarja elnyerni a kincs, a gazdagság által?) Timár megtartja a kincset, ezzel bünt követ el, hiszen az Timéa öröksége, a körülmények és szándékok nem mentik magát a tettet, ez később mind Timár monológjaiban, mind sorsában megnyilvánul, hiszen ez lesz boldogtalanságának oka.

-A hold rontásjelkép is: „Nem, a holdvilág rossz, ha az alvó gyermekre süt: attól beteg lesz.” - Timár és Dódi betegségére, illetve Dódi halálára utal előre.

-A bűntudat, a lelkiismeret szimbóluma is: Timár lázalmában jelenik meg a hold, ismét megszemélyesítve („szemembe nézzen”):

-A hold haláljelkép is: Noémi képzeletében az öngyilkosságot elkövetők lelkének lakhelye, miután édesapja tönkrement, öngyilkos lett. Timár is gondol az öngyilkosságra kettős életének kiúttalansága miatt.

DUNA (folyó)

- Az elbeszélő a Duna, Vaskapu leírásakor az örök idő, a mulandóság fogalmakat társítja a folyóhoz.

- a múlt és jelen összekapcsolódása (pl. Tereza vagy Krisztyán Tódor apjának múltja)

- teremtő (pl. senki szigete) és pusztító erő (malom)

- sorsszimbólum: (pl. Tereza a Dunába akarja ölni magát, partján dönti el, hogy nem emészti el magát és gyermekét; Ali Csorbadzsi szökésének útja, majd sírja; összekapcsolódik a Brazovics-karrier leáldozásának kezdetével és Timár karrierjének elindulásával: a Szent Borbála tőkére fut, az elsüllyedt hajón van a kincs)

- senki szigetét összeköti Komárommal (Timár két életének helyszíne)

- összeköt országokat, kultúrákat (Timea keleti kultúrája)

- lélekjelkép: Timár lelkének háborgását, szenvedélyét, önmagával vívott belső küzdelmét jelöli (erre utal előre a mű elején az a jelenet, amikor Timár halálos veszedelmek közepette vezeti át a Szent Borbálát a Vaskapun, ennek egyik eleme az elszabadult malommal való küzdelem a Dunán) + (Timár az éj leple alatt menekül Komáromból a Duna jegén: a menekülő bolyongás a kiút keresésének, a tisztánlátás hiányának. szimbóluma)

SZIGET (kert)

-Timár Mihály a társadalmi közegben megélt erkölcsi-érzelmi-lelki veszteségei elől menekül a senki szigetére.

-önellátás, cserekereskedelem

-nem fizetnek adót, nincs pénz, nincs állam, adó és egyház

-természetes gazdagság: gyümölcsfák, virágoskert

-biztonság- és menedékjelkép, melyhez az érintetlen harmónia paradicsomi állapotának, a kertszerűségnek, a családiasságnak és a szelíd érzelmeknek a képzete kapcsolódik

-természetes egyenlőség, belső értékek működtetik, erkölcsi tisztaság, béke, nyugalom, otthonosság

-kivonulásjelkép, nincs szerepe az időnek: Timár Mihály csak úgy lel lelki békére és nyugalomra, hogy feladja élettervét: lemond a társadalmiságról és visszalép a magánszférába, idill világába.

- utópia